

Mihail Sadoveanu

Frații Jderi - epopée a domniei lui Ștefan cel Mare

Izvoare: La crearea trilogiei „Frații Jderi” s-a pornit de la un material artistic și documentar - cronica lui Ureche și „O samă de cuvinte” a lui Neculce, „Descrierea Moldovei” de Cantemir, dar scriitorul a avut în atenție și scrierile lui Alecsandri, Eminescu, Delavrancea, Bolintineanu, Iorga, în care era glorificat Ștefan cel Mare. În țesătura romanului apar și fire din memoria folclorică: recunoaștem motive preluate din balade populare („Toma Alimoș”, „Corbea”, „Chira Chiralina”, „Șerb sărac”, „Gruia lui Novac”) ori din basme precum și elemente de mitologie păgână și creștină. La acestea se adaugă documentele aflate în arhivele din Veneția, și picturile de la Voroneț, pentru care au pozat oamenii mării-sale - vezi Apus de soare de Delavrancea.

Romanul istoric „Frații Jderi” evocă epoca domniei lui Ștefan cel Mare între anii 1469 și 1475, fiind considerată o epopée, un amplu poem epic care povestește fapte eroice, împletind datele istorice cu produsele ficțiunii și ale legendei.

Tema: de astfel unică pentru toate romanele sale istorice este aceea a luptei pentru libertatea națională și socială a poporului văzută în strânsă legătură cu evoluția țării Moldovei.

Scrisă în anii maturității, după alte evocări istorice, într-o perioadă de puternică instabilitate politică, socială și culturală, în anii dinaintea ultimului război mondial și în timpul acestuia, pentru autor Moldova din veacul al XV-lea condusă de mintea genială și brațul tare al lui Ștefan cel Mare reprezintă o epocă de echilibru și putere. Este epoca maximei stabilității a statului moldovenesc sub domnia lui Ștefan cel Mare. Fără să rezolve desigur contradicția socială fundamentală a feudalismului, aceea dintre șerbi și exploatații lor, Ștefan cel Mare a adus o relativă pace internă prin așezarea temeinică a unei puteri centrale antiboieresti, alcătuită din elemente care sprijineau domnia. În felul acesta, epoca evocată de Sadoveanu este epoca pregătirii și începerii luptei pentru asigurarea independenței de stat, prin scuturarea vasalității față de turci, stare în care se afla Moldova de la predecesorul său Petru Aron .

Trilogia „Frații Jderi” este alcătuită din romanele „Ucenicia lui Ionuț (1935), Izvorul-alb (1936) și Oamenii Măriei sale fiind un roman epopic simbolic pentru că ne găsim în fața atât a destinului individual cât și cel colectiv, investite cu sensuri simbolice.

Ucenicia lui Ionuț - Volumul I - este un roman al cunoașterii primitive, empirice, al credințelor în mituri și în minuni, al inițierii, pentru că Ionuț intră

ucenic la ucenicia armelor din poruncă domnească spre a învăța cum să devină ostaș adevărat.

Intriga complicată și imprevizibilă, situațiile epice limită, culoarea locală ce contribuie în bună măsură la realizarea tonalității, dau, evident, impresia de roman istoric, unde întâlnim formule ale romanului de aventuri practicate de Walter Scott și Al. Dumas.

Hramul Mănăstirii Neamț, cu care se deschide primul volum este un spectacol ceremonial ce are rolul de a sublinia măreția voievodului și unitatea dintre acesta și mase. În acest moment intră în scenă Ionuț Jder și Nechifor Căliman. Din povestea bătrânului staroste, plină de umor, aflăm despre războiul lui Ștefan „cu această țară fără rânduială”, unde poruncesc „mulți stăpâni”. Acum se conturează vechiul conflict domnitor-boieri.

Facem apoi cunoștință cu familia lui Manole - Păr Negru al cărui feciori sunt cu toții închinați slujbei domnești: Simion-comis și el; Nicoară - călugăr care sub anteriorul monahal poartă arme; Cristea al doilea comis aflat sub influența frumoasei Candachia, Damian-neguțător la Liov dar „ochiul deschis al domnitorului” peste hotare, Ionuț - mezinul este chemat în slujbă domnească.

Intriga se învârtește, mai ales în jurul tentativei nereușite a lui Gogolea Pogonat de a-l răpi pe Catalan. Armăsarul domnesc are însușiri magice. În el este concentrată puterea voievodului.

Arhimandritul Amfilohie și părintele Timotei sunt dascăli vestiți de la care Ionuț are multe de învățat. Numită „bildungsroman”, „Ucenicia lui Ionuț” este deocamdată un roman al inocenței. Candoarea tânărului erou este reliefată mereu de către Nechifor Căliman, care îl numește „mânz”. Tânărul cunoaște și prima criză erotică. Dragostea pentru jupânița Nasta, de la Ionășeni, îl determină să trădeze frăția de cruce cu Alexandrel-Vodă - fiul domnitorului. Are prilejul să-și treacă examenul de oștean adevărat, prin lupta vitejească cu dușmanii lui Vodă, salvând viața fiului domnesc. Ionuț dovedește că este format ca oștean în timpul luptei contra tătarilor când îl ajută pe Simion să captureze pe fiul lui Mamac Han. Apoi, cum se întâmpla frecvent în acele vremi, are loc o ieșire în pradă a tătarilor în urma căreia cade în robie jupânița Nasta - prima dragoste a lui Ionuț.

Evadarea necugetată din cadrul familial este până la urmă pentru Ionuț o călătorie cognitivă - temă epeică și ea în roman. Aflând că jupânița Nasta a fost vândută unui serai, Ionuț de unul singur se duce s-o scoată din mâinile turcilor în chiar cetatea lor bine apărată. Dar jupânița, pentru care a fost întreprinsă întreaga acțiune eroică nu se mai află printre cei vii, deoarece preferase să se arunce în apă decât să cadă în mâna turcilor.

Volumul următor - Izvorul - Alb este romanul cunoașterii magice. În această carte se înmulțesc credințele mitice care sunt întărite și prin dimensiunea

monumentală și fantastică conferită, unor supuși ai domnitorului cum ar fi frații Căliman, feciorii starostelui Nechifor Căliman; Onofrei (Sfarmă - Piatră) și Samoilă (Strâmbă - Lemne). Cetatea Neamț este locul de reclusiune al lui Ionuț Jder, un topos unde recunoaștem tema exilului existențial al individului, condiție necesară reintegrării sociale a inocentului.

Jitnicerul Neculăieș Albu o răpește pe Marușca, fiica lui Iațco Hudici și dragostea târzie a lui Simion. Expediția recuperatoare la Volcineț, în Polonia, întreprinsă de frații Jderi este un episod eroic și cavaleresc și în același timp de pedepsire a unor dușmani ai domnitorului. Spectacolul căsătoriei lui Ștefan cel Mare cu Maria de Mangop, urmașă a vechilor Comneni, reține prin ceremonialul ce participă la realizarea culorii de epocă.

Nucleul narativ al volumului, unde Ștefan cel Mare apare în primplan, este scena vânătorii de la Izvorul Alb. Din nou faptul real este proiectat în mit. Vânătoarea domnească devine un ritual de inițiere. Pelerinajul domnesc ilustrează motivul căutării - al soluțiilor de împlinire a unui destin individual - al domnitorului și altul colectiv - al Moldovei. Domnul este exploratorul și pentru a lămuri sensurile prezentului și viitorului este necesară contopirea cu trecutul care se realizează prin confundarea în elementul naturii. Călăuză în această călătorie este legendarul bour. Observăm că la Sadoveanu natura nu este decorativă. Omul intră în corespondență cu natura, el este încadrat cosmologic. Inițierea în cel mai înalt grad în tainele naturii o întâlnim la mag sau la înțelept. Un astfel de tip uman este schivnicul de la Izvorul Alb (peșteră este loc al meditației), dar adevărați magi sunt și cuviosul Nicodim, arhimandritul Amfilohie Șendrea, dar și Ștefan cel Mare, care preia semnificația unor aspecte ale cosmosului și le aplică în planul guvernământului.

Oamenii Măriei sale, cel de-al treilea volum al trilogiei Frații Jderi, este un roman al cunoașterii raționale. Dacă primele două volume alcătuiesc o cronică de familie, având în vedere provizoriul, viața de toate zilele, fiind în același timp și o cronică socială, care analizează procesul alcătuirii unei noi societăți, în Moldova, bazată pe rânduială și dreptate, ultimul volum este mai încărcat de istorie, este o frescă a întregii Moldove, care se întărește pentru războiul cu turcii. Romanul urmărește evenimentele petrecute între 1474 și 15 ianuarie 1475, când a avut loc lupta de la Podul Înalt.

E povestită în acest volum căsătoria lui Simion Jder, ridicat mai întâi la rangul de postelnic, cu Marușca, pe care tânărul o aduce din casa părinților ei, la Timiș sunt prezentați apoi în roman căpitani luați prizonieri de Ștefan în lupta cu Radu cel Frumos, de la curtea căruia Ștefan răpise pe Domnița Voichița cu fiica sa domnița Maria. Sunt menționate de asemenea cultura, rafinamentul, finețea și virtuțile unor oameni ai lui Ștefan la curtea domnească. Scriitorul

realizează de asemenea caracterizări de sinteză asupra vieții întregului popor supus vicisitudinilor vieții. Este urmărită viața și grijile comisoaiei. Ilisafra privind căsătoria mezinului Ionuț, dar știrile cele mai alarmante sosesc de la Brăila și din Balcani. Informațiile din raiatele turcești arată că turcii pregăteau un nou război contra Moldovei. În scopul unei informări precise, Ionuț a fost trimis de Ștefan Vodă să aducă vești de peste Dunăre din Grecia și de la muntele Athos, iar aventurile sale pe drumurile de spionaj sunt prezentate cu mult aplomb. Aflăm astfel despre întâlnirea și sfatul lui Ionuț cu înțeleptul și viteazul său frate, cuviosul Nicodim, despre trecerea peste munți în Transilvania și apoi în Țara Românească, în tovărășia lui Gheorghe Botezatu Tătarul, ca și multe peripecii din inima imperiului turcesc. Ele dau o notă romantică acestui episod, încheiat cu alte noi fapte de eroism prin supunerea și decapitarea unor boieri trădători cum sunt jupân Mihai și Agapie Ciornuhut. Însăși dreptatea lui Ștefan este confirmată ca necesară de către oamenii din popor. Acum se vedește și rolul adevărat al călugărului nebun Stratonic, slujbaş secret al lui Ștefan. Apreciind credința și valoarea trudei lui Ionuț Jder, Ștefan îi dăruiește cu moșie, îi dă comanda unor steaguri și-l încredințează să primească alături de Ștefan Meșter pe solii Papei și Veneției, ajunși în târg la Roman, unde era încă pe vremea Ringalei o episcopie papistașă. În frunte cu episcopul Tarasie, alaiul de primire uimește pe solii Apusului mai ales prin ordinea desăvârșită, seriozitatea și disciplina oștenilor din unitățile aduse pentru protocol.

La mirarea și întrebările oaspeților, li se răspunde că acești ostași sunt „Oamenii Măriei sale” (însuși titlul romanului), care servesc pe Ștefan Vodă, fără plată, de buna lor voie, în scopul apărării patriei. Era un lucru neobișnuit în acele vremuri, mai ales în Apus. Este prezentată apoi primirea solilor apuseni la curtea domnească din Vaslui, cu obiceiurile și părerile oaspeților despre viața moldovenilor. Adevărate pagini de monografie cuprind în continuare informațiile despre răzeșii din Țara de Sus, despre călăreții moldoveni, despre petrecerile lor sau despre răzeșii din Țara de Jos.

Romanul se încheie cu lupta de la Podul - Înalt, unde Ștefan cel Mare a obținut o răsunătoare victorie, cu pierderi grele însă din rândurile ”oamenilor măriei sale”. Morți sunt Manole Păr - Negru, Simion Jder, bătrânul Căliman și fiul său Samoilă pe care însuși Ștefan cel Mare îi plânge alături de întreg nordul. Ceilalți eroi, ca și Ionuț Jderi, se îndreaptă spre împlinirea datoriilor față de viață, față de Ștefan cel Mare. Dar lacrimile pentru morții dragi nu știrbesc munca pentru apărarea în continuare a țării, a celor rămași în viață. Însuși Ștefan dictează scrisorile diplomatice în care vestește biruința și noul pericol, mai mare, pentru care cere ridicarea întregii creștinătăți.

Descrierea luptei se realizează în trei momente fiind realizată de către scriitor cu o artă regizorală perfectă; pregătirea luptei, desfășurarea și sfârșitul ei. În realizarea tabloului luptei de la Podul - Înalt se recurge la procedeul amplificării epopeice obținut prin comparații și hiperbole. Compozițional întregul pasaj al descrierii este realizat prin alternarea imaginilor de la o tabără la alta. Sadoveanu depășește dimensiunile evenimentului istoric, proiectându-l în fantastic, ceea ce justifică substituarea urdiei prin imaginea unui balaur cu multe capete. Scena confruntării cu balaurul se repetă canonic, de-a lungul întregului text căpătând astfel o funcție compozițională de relație între cele trei părți ale acesteia. Mesajul patriotic, dimensiunea romantică localizarea temporală stau toate sub imperiul personlității lui Ștefan, care mișcă direct și indirect forțele angajate în luptă.

Epoca lui Ștefan cel Mare este situată la limita dintre fantastic și real, între mit și istorie, istorie și legendă. Ștefan este mitizat. El are pecete pe brațul drept și legământ sfânt, calul lui este năzdrăvan, iar părintele lui l-a închinat la muntele Athos, ca să-i stăpânească pe păgâni. Domnul este apropiat de oamenii lui, dar când încruntă din sprâncene îngheață toți. Este drept și cinstit și puterea sa se sprijină pe oamenii mării sale aleși cu grijă în rânduiala ce o instaurează în țară. Sadoveanu vede în Ștefan, la fel ca Nicolae Iorga, pe cel „mai cinstit și cel mai harnic domnitor, strașnic la mânie și senin în iertare”; dar, în același timp îi menține într-o aură de legendă, prin felul în care se răsfrânge în conștiința celorlalte personaje, prin poveștile și întâmplările evocate, prin crearea unei atmosfere menită parcă să-l înalțe deasupra celorlalți. Ștefan cel Mare este un om al Renașterii, un iluminist. De multe ori, postura sa de personaj absent îl ridică la puterea de forță coordonatoare a realității. Înfăptuiește ordinea în planul uman dar și la nivel cosmic. Are calitate de mag, de învățat dar și atributele eroului, pentru că transmite un sens universului. Este, un personaj justițiar instaurând în Moldova siguranța și spiritul dreptății.

Mijloacele limbii folosite de Sadoveanu

Remarcăm în special arhaicitatea textului care rezultă din construcții sintactice cronicărești și din muzica domoală a cuvântului ales cu grijă, pentru funcția lui evocatoare. Lexicul arhaic are funcția unui element de sugestie, la care putem adăuga cuvinte din universul caracteristic armatei moldovenești sau turcești. Întâlnim construcții perifrastice cronicărești, construcții metaforice, construcții arhaice și lexic folosite cu sens figurat, folosirea perfectului compus care exprimă acțiuni de scurtă durată și de mare frecvență dar care dinamizează acțiunea. Întâlnim de asemenea schimbarea frecventă a diatezelor, alternarea perfectului simplu cu prezentul indicativ și punctarea narațiunii cu formă reflexivă. Procedeul sintaxei poetice, concretizate în enumerări îl ajută pe

Sadoveanu să detalieze bătălia în momentele ei fundamentale. La acestea mai adăugăm prezența unor fricative și siflante ca ș, s, z, ț sau a unor vibrante ca r care dau efect sonor cuvintelor dar contribuie și la impresia auditivă sub care este concepută bătălia.